

ТАТЬЯНА ЦЕПКАЛО
г. Херсон

ЭСТЕТИКО-ФИЛОСОФСКИЕ КОНЦЕПЦИИ МИФОПОЭТИКИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассматриваются разные способы интерпретации мифа в науке и их влияние на становление мифопоэтики как отдельного направления в фольклористике и литературе. Исследуются научные теории и взгляды ученых на миф, его развитие в культуре и литературе, также его значение для художественного творчества. Рассматриваются теория архетипов, ритуально-мифологическая, антропологическая и фольклорная теории, их синтез и влияние на мифопоэтику.

Ключевые слова: мифопоэтика, мифологическая школа, символ, миф.

Стаття надійшла до редколегії 01.11.2016

УДК 821.161.2.09 Олесь:821.162.1:7.036.45

ІГОР ЦУРКАН
м. Херсон
kherson@ukr.net

РОМАНТИЧНИЙ ОБРАЗ ПРИРОДИ В ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СИМВОЛІСТІВ

У статті розглядається творчість Олександра Олеся та європейських символістів, що позначена впливом романтичної поетики, найважливішою складовою якої стала лірична настроєвість і музичність поетичної фрази, що створювали в уяві індивідуальний образ духовного буття на шляху до найвищої краси і мрії. Проаналізовано образ природи, що не ототожнюється зі світом реальним, а залишається тільки світом романтичним, набуваючи у своєму вираженні певних імпресіоністичних рис. Репрезентовано настрої людини, її почуття за допомогою символів природи, що розкривають такі філософські категорії, як перебіг часу, миттєвість життя, марність суєти в творчості Олександра Олеся та європейських символістів. Окреслено функціонування образів природи, що можуть виступати формантами загальних психологічних станів епохи і характеризувати особисті переживання і настрої поетів.

Ключові слова: романтизм, образ, природа, символ, знак, мотив, душа.

Культура не може обійтись без природи, яка надає їй енергію і постачає первісний матеріал. Образ природи, кожний її елемент пропускається через свідомість митця, так би мовити, трансформується, через розум і почуття поета. Таким чином відбувається процес «опрацювання» природного матеріалу, який органічно поєднується з наступним важливим процесом – «зберігання», адже без постійних змін і вдосконалення неможливий діалектичний зв'язок спадкоємності між минулим і сучасним, між створеним і тим, що буде творитись.

Рання творчість Олександра Олеся позначена впливом романтичної поетики, найважливішою складовою якої стала лірична на-

строєвість і музичність поетичної фрази, що створювали в уяві індивідуальний образ духовного буття на шляху до найвищої краси і мрії. Український митець створює пейзажні образи абсолютно позбавлені матеріальності. Їх візуальне поле, химерне і калейдоскопічно змінне, проєктоване через поетичний текст, не ототожнюється до кінця зі світом реальним, а залишається тільки світом романтичним, набуваючи у своєму вираженні певних імпресіоністичних рис, що обумовлює актуальність нашого дослідження.

Уже в добу романтизму (Г. Новаліс, Й. Гаманн, Й. Гердер, Ф. Шеллінг, М. Мохнацький) робилися спроби розкрити таємниці стосунків мистецтва з природою. Особливий

інтерес до проблеми взаємозв'язків літератури і природи виявили дослідники в останні роки. В українському літературознавстві цими питаннями займалися О. Білецький, Г. Вервес, Г. Грабович, І. Денисюк, Ю. Кузнецов, О. Рисак, М. Рудницький, Е. Соловей.

Між тим література послуговується природою не тільки як формою для поетичних творів, вона охоче використовує її багаті внутрішні сенси.

Живий космічний дух повернув природі романтизм, який виробив свій спектр взаємин з нею. Якщо для Просвітництва природа, передусім, – матерія, то для романтизму – це торжество духу над матеріальною дійсністю. Для людини XVIII ст. природа була взірцем досконалості, яку можна досягнути; для романтика вона стала сферою абсолюту, недосяжним ідеалом. Для першої – це наочна реальність, для другого – втілення постійної таїни. На думку романтиків (Г. Новаліс, Й. Гаманн, Й. Гердер, Ф. Шеллінг, М. Мохнацький), «природа є свідомством існування Бога: його величі, краси і безмежності; вона існує тільки як «відбиток», «тінь», «символ», «знак», «слово», що виражає існування трансценденції [17, 117–118]. Мислитель Просвітництва намагався зрозуміти природу розумом, вивчав її; справжній поет-романтик пізнає навколишній світ за допомогою почуття, він лише має почути її «голос» і розшифрувати таємні знаки природи.

Г. Новаліс «дивний голос» природи називав «ієрогліфами Бога», «чарівним письмом», «достойними рунами», «правдивим санскритом» [17, 118]. Юліуш Словацький у листі до матері писав, що дерева пояснюють йому свої таємниці, «а все говорить дивною, новою мовою речей, яку ще нескоро інші почують» [16, 99]. Для зачинателя польського романтизму Мауриція Мохнацького природа також мала характер символічного знаку, в який утілюється дух, – знаку таємничого, незрозумілого для людей, доступного лише інтуїції творця [15, 61].

Сфера почуттів і внутрішніх переживань ліричного «я» була відносно обмеженою, що викликало появу в багатьох європейських літературах одного і того самого кола тем із використанням для їх виявлення однакових

формальних засобів зображення: квітучі луки, гаї, ліски, рідні околиці, море, струмки, річки, весна, літо, квіти, пташки. І тому метою нашого дослідження є віддзеркалити настрої людини, її почуття за допомогою символів природи, що розкривають такі філософські категорії, як перебіг часу, миттєвість життя, марність суєти в творчості Олександра Олеся та європейських символістів. Зазначена мета окреслює завдання – показати функціонування образів природи, що можуть виступати формантами загальних психологічних станів епохи і характеризувати особисті переживання й настрої поетів. Мета і завдання дослідження зумовили використання таких методів: культурно-історичного, біографічного, рецептивної естетики, герменевтичного, інтерпретаційно-текстового аналізу.

Своєрідність системи художніх образів, мотивів, настроїв, ритмомелодики німецького романтика Г. Гейне стала інспіраційним джерелом для проникливих творів Олександра Олеся, що ввібрали в себе могутній ліризм вразливої поетової душі та історичну пам'ять народу, виражену в піснях. Згадаймо лист Г. Гейне до Вільгельма Мюллера «У моїх віршах тільки форма якоюсь мірою народна, а зміст узятий з умов життя нашого суспільства» [6, 201]. Окремі спроби актуалізувати гейневську поезію та передати обрис справжнього німецького поета-романтика із власним творчим обличчям, власними інтонаціями здійснили І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, А. Кримський, А. Міцкевич, Ю. Словацький та ін. Митці прокламували повернення до народних джерел, особливого стилістичного і тематичного значення надавали фольклору, емоціям і почуттям («чуття і віра», «май серце і дивися в серце»). Олександр Олесь, як і його попередники, вловив романтичні настрої Г. Гейне, що знайшов сенс у світі природи – серед гір, степу, у стихії моря:

«Мені хотілося б любити цілий світ,
І темну ніч, і світлі зорі,
І пташки спів, і квітки цвіт,
І гру непевних хвиль на морі.
І так сказати: «Мене лиши
З любов'ю й ніжністю душі» [8, 310].

Злиття з природою переростає в поезіях українського митця і німецького романтика

в настанову, здобуває ту безпосередність переживання, що його дає справжнє поетичне натхнення («Тільки те, що створила фантазія, / Тільки те є прекрасне в житті, / Тільки в тім животінні є рація / І розп'яття на вічнім хресті» [8, 44]).

«Флорентійські ночі» Г. Гейне, перекладені І. Франком, відповідали мрійливому настроєві поезії «Італійська ніч підкралась...» Олександра Олеся, в якій мінлива й неповторна краса Італії виграла в поетичних рядках митця мажорними акордами симфонії («Італійська ніч підкралась, / Розлила солодкий чад; / Десь здаля луна озвалась / Флорентійських серенад...» [8, 237]), зігрітої теплом ніжного кохання й почуттям безпосередньої щирості («Тихо море щось воркує, / Ледве лащить береги... / Хтось милує, хтось цілує... / Ніч вартує навкруги» [8, 236]).

У творчому настрою Олександра Олеся, що має оптимістичний, життєствердний характер, відчуються нотки гейневської гіркоти крізь уявну гармонію та ясніють відблиски іронії («Все реальне – торгівля, політика, / Продаж гідності, честі, ідей, / Безпардонне крутіство, софістика, / І шукання людей – між людей» [8, 44]).

Виявляючи блискучу обізнаність із художнім доробком Г. Гейне, І. Франко наголосив на «свіжості», «оригінальності» та «красоті тих срібних перлин німецької поезії», в якій проявився невмирущий творчий дух митця. Відзначаючи стильову манеру письма українського поета, Л. Білецький писав про нього як «романтика з деякими рисами імпресіонізму» [2, 7].

У період романтизму безмежне і загадкове морське плесо поставало в уяві митців особливою метафорою рефлексій та людських почуттів. Варіативність полісемантичного образу моря простежується в європейських романтиків Дж. Байрона, П. Шеллі, А. Міцкевича, що залучали неповторні краєвиди морського пейзажу для більш повного розкриття внутрішнього ества, пояснення психологічних станів, настроїв. Акцентування на чуттєвій сфері, яскравість і свіжість у морських описах створили для митців сприятливе тло для використання художніх засобів, що найбільш тяжіли до імпресіоністич-

них, зокрема тих, що «здрібнюють» деталь, надають їй «кольоровості», передають суб'єктивні спостереження. «Описуючи та насолоджуючись природою, за словами польського дослідника Р. Пшибильського, романтичний автор свідомо чи несвідомо виключав ті предмети чи явища, які не були співзвучні його душі. Він бачив тільки те, що мав у серці, тому кругозір романтика був станом його душі, а не звичайним «об'єктивним пейзажем»» [18, 108]. Як зазначалося, формування творчого світогляду Олександра Олеся здійснювалося в контексті розвитку українсько-європейських літературних зв'язків на межі XIX–XX століть. Поява письменників нової генерації розширила ідейно-тематичні обрії не тільки українського, але й польського і російського письменства та увиразнила зміну їхніх естетичних уподобань у бік орієнтування на символістський спосіб художнього мислення.

Вплив європейських символістів найсуттєвіше позначився на прагненні Олександра Олеся до нових ідеалів краси, вміння музично передавати невловимі миттєві враження, розкриття внутрішнього світу людини й досягнення поетичного космосу, співвідносного зі сферою ідеального – вічним буттям.

Морська стихія, презентована у творчості не лише Олександра Олеся, а й Лесі Українки, М. Вороного, Г. Чупринки, поетів-«молодомузівців», А. Міцкевича, Л. Стаффа, К. Тетмаєра та французьких і російських символістів, допомагала осмислювати людські переживання, знаходити образні, звукові, зорові асоціації для втілення того, що, здається, неможливо виразити словом. Як зауважує Я. Поліщук, «серед візій модерну на чільному місці опиняється візія первісної людини і природи» [10, 87]. В його інтерпретації, цю візію розкриває і мариністика: «...від ідилій моря як універсальної моделі вільного, безжурного, гармонійного світу (в ліриці молодомузівців) до пізніших мотивів боротьби, змагання» [10, 98].

Про розмаїтість настрою мариністичної тематики у творчості Олександра Олеся свідчать поезії, написані 1906 р., коли письменник разом з майбутньою дружиною Вірою Антонівною Свадковською та її сестрою Ольгою перебував у Криму. Пильним оком митця

він спостерігав за могутнім, грізним і водночас привабливим морем, висловлюючи волелюбні устремління:

«Море і море! Блакить і блакить...
Крил мені, крил! Щоб туди полетить!
Чайкою в небі над морем спинитись,
Дихать і в далеч за обрій дивитись» [8, 156].

У візії українського митця мариністика чітко не окреслена, не підпорядкована одній естетичній платформі: у ній бачимо Олександра Олеся і як пізнього романтика, і як символіста. Його переживання і поетичний світ звернені до емоційної сфери читача, єднаючи душу і природу. Близькість людини до природи єднає Олександра Олеся з німецьким філософом А. Шопенгауером, зокрема зіставними є психологічний паралелізм, розуміння природи з напівслова, що формує філософський та пантеїстичний символістський ідеал.

Життєпростір європейських символістів і Олександра Олеся злився в органічній єдності з природним началом, в якому провідну роль відігравав багатозначний символ моря. Море, що втілювало духовно-естетичну сферу буття особистості, не тільки відтворювало настроєву забарвленість морських пейзажів, але й поставало символом життєдайної насаги і загадковості буття, створюючи при цьому атмосферу гіпнотичного ефекту на людські, ледь вловимі переливи настрою та переживання.

Для відображення почуттів, миттєвостей, емоційно-психологічного стану в поетичних творах, присвячених вільній стихії моря, Олександр Олесь, як і європейські символісти, «вдовольнився лише легкими натяками і обрисами» (М. Грушевський). Митці, чиї ліричні поезії відзначалися підвищеною емоційністю та метафоричністю, прагнули передати найтонші імпресії душі в первозданній красі моря, «де розмита лінія починає панувати над чітким контуром, відтінок – над однотонністю кольору, а світлотінь – над світлом і тінню» [5, 91]. «Na morze cieszę się bardzo, за визначенням К. Тетмаєра. – Sądzę, że znajdę tam więcej jeszcze materiału, niż w górach. Ostatecznie góry dadzą się ograniczyć i zamykać w kontury, a morze nie, o ileż zaś poetyczniejszą jest barwa, niż linia! Więc wyobraź sobie, że kolorystyka morza da mi więcej wraz z jego

nieskończonością, niż rzeźba gór, zwłaszcza tak szarych, jak Tatry, choć one są takie moje i takie piękne» [20, 105].

Індивідуалістське світобачення Олександра Олеся стало найяскравішим прикладом засвоєння теоретичних засад фундаторів західноєвропейського символізму (Ш. Бодлера, П. Верлена, С. Малларме і А. Рембо). Символістською домінантою художнього дискурсу поезій Ш. Бодлера є встановлення «нескінченно-тонких і складних рядків відповідностей («correspondances») між явищами видимого світу, внутрішніми переживаннями поета, відповідними «вищим планам» окультизму» [12, 425]. Варто зазначити, що сам термін «відповідності» («correspondances») з'явився ще в роботі «Про небеса, про світ духів і про пекло» (1758) Е. Сведенборга. Згідно з концепцією шведського теософа, «всім предметам та якостям у світі натуральному є що-небудь відповідне у світі духовному» [12, 426].

У розгортанні хвиль на тлі безкрайнього та могутнього моря ліричні герої поетичних творів «Так бути повинно...», «Хвиля» Олександра Олеся, «W Salerneckiej Zatoce» К. Тетмаєра, «Cisza morska» А. Міцкевича, «О, волны морские, родная стихия моя...» К. Бальмонта та «Людина та море» Ш. Бодлера вбачають власну душу, що від смутку і розчарування шукає спокою («Горить в огні душа моя ... / На мить у ніг твоїх спочине», О. Олесь) [8, 106], («Gdyby to morze tam na dole nisko / i ta w słonecznych chmurach skał korona, / mogły dla duszy być wieczną kołyską», К. Тетмаєр) [20, 205], забуття («...et ton coeur se distrair quelquefois de sa propre rumeur / Au bruit de cette plainte indomptable et sauvage» – ... твоє серце іноді відволікається від власної невдоволеності / В шумі цього невгамовного та дикого стогону», Ш. Бодлер) [3, 56] та свободи від життєвої буденності («И как волны морские, / Над равниной хочу вознестись»; «Я также спешу все в иные, в иные края, – «О, волны морские, родная стихия моя», К. Бальмонт) [1,107] у вільних просторах морської стихії. Властивий віршам мотив емоційної злитості душі митця з морем – одухотвореною субстанцією акцентує увагу на імпульсивно-стихійному вияві його творчої енергії та таємної свободи,

які необхідні поету для вивільнення гармонії («O morze! Pośród twoich wesołych żyjątek / Jest polip, co śpi na dnie, gdy się niebo churzy, / A na ciszę długimi wywija ramoiny» – «O море! Є політ, що у хвилини бурі / На дні ховається, у темряві похмурій, / А в тишу догори хвилясто вирина») [9, 144–145].

Краса природи захоплювала Олександра Олеся, дарувала йому душевну рівновагу і викликала поетичне натхнення. Поєднання різнопланових споминів і вражень засвідчують інтертекстуальне багатство поетичних асоціацій українського поета. Найближчим прикладом рецепції творчості співця краси і багатства людського серця К. Тетмаєра є лірика Олександра Олеся. У нього знайдемо чимало творчих парафраз із творів польського поета, а іноді – переспівів і перекладів. Вірші К. Тетмаєра в перекладі Олександра Олеся («Що сонце блискуче, як сонця усміх його...», «Чом ви пахучії квіти не квітнете...») характерні поєднанням гармонії буття з полісемантичними знаками внутрішніх відрухів людської душі. Настрій згубної туги, що огортає серце ліричного героя, засвідчує наявність в естетичній системі як молодопольського, так і українського поетів двосвітності: буденній дійсності, наповненій стражданням, кривдою, протистоїть вимріяний гармонійний світ, де перемагають любов, краса, правда («Що сонце блискуче, як сонця усміх його / Тебе не розбуркує вранці. / Що зорі як сяєво їх / Чола не цілує коханці. / Що квіти, як кольори їх / Що люди, коли серед їх / Не має жодного друга / Що пуста, як чорні думки / Вона навіває на ніч» [8, 125]).

З найулюбленішими образами Олександра Олеся і К. Тетмаєра – сонцем, зорями, лісом, степом, гірськими струмками, морем – пов'язані мрії, надії, сподівання ще з дитинства («Ще не доказані казки, / А вже юнацтво на порозі... / Замість річок, степів – книжки, / Гіркі науки порошки, / І замість сміху часто сльози. // Пройшло юнацтво. Казка знов, / Знов наче казка, тільки друга... // Родина, тисячі думок... / І громадянські обов'язки. / Від них до себе – ні на крок! / І дні без сонця, без квіток, / І цілі роки йдуть без казки» – в Олександра Олеся [8, 206] та «Ото мені той шум, завжди той самий, однозвучний та вічний,

багато літ, з дитинства, знаний-бо тільки – й лину думкою в пройдешність, скільки ж то разів бачу себе над сим гірським струмком, так саме з заплющеними очима в нього вслуханого, з таким-же жалем, з такою ж самою журбою безмірною в душі. Проходили літа мого дитинства, йшли роки моєї весняної молодості, і зараз линуть роки життя щораз далі й безповоротно, – і знову стою сьогодні над тим струмком, з тим самим жалем в душі, з тим самим безкраїм смутком» – у К. Тетмаєра [20, 205]). Ліричні герої, як молодопольського, так і українського поетів, шукають миттєвості щастя на лоні природи («Бо щастя є, як світличко в хмарах: прогляне на хвилю, замигоче, але так легко назад ховається» (К. Тетмаєр) [20, 206]), що постає життєдайним джерелом внутрішньої сили і краси. «Естетизація природи, – за слушним спостереженням М. Яценка, – як аналога душі, втеча від жорстокості і пошлості земного буття в кінцевому підсумку були формою, хоч і пасивного, протесту проти дійсності; поза самотності, світова скорбота теж були нічим іншим, як вираженням суспільного змісту внутрішнього світу особистості і разом з тим ненастанного пошуку гармонії, возз'єднання зі світом» [14, 34].

Переплетіння сумних настроїв, тяжкий стан душі, відчуття самотності колоритно розкривається в поетичному творі «Чом ви, пахучії квіти, не квітнете...» з підзаголовком «З Тетмаєра» («Чом ви, пахучії квіти, не квітнете, / Чом не всміхаєтесь небу блакитному, / Вітаю, повітря, собі?! / Чом до сирій землі ви схилилися, / Губите з келихів сльози безгучні, / В'янете, сохнете в тихій журбі» [8, 87]).

Заголовний образ-символ «пахучії квіти» осмислюється як паралель із метафоричним образом «долі-недолі», в тематичному ключі якого розгортається твір. Окресливши основну думку вірша, втілену в запитанні: «Чом ви, пахучії квіти, не квітнете?», – ліричний герой зосереджується на долі народу, персоніфікувавши долю за зразками народнопоетичних творів. Образ «пахучих квіток» стає уособленням народної душі, що живе в умовах жорстоких реалій буденності. Квіти відчувають себе самотніми й розгубленими у світі, що здається їм сумним, слізьми облитим («Жадібно

квіти до мене поглянули / Тихо зітхнули і кажуть мені – / Хочеш ти знати, чому ми не квітнемо, / Чом не всміхаємось небу й весні? / Виросли ми на безлюдному каменю, / Пишно розквітли ми миттю холодною, / Вранці мороз нас побив...» [8, 93]).

Індивідуальні переживання Олександра Олеся, французьких і польських символістів утілюються в символах квітів, що дали поштовх до народження ряду нових, наповнених іншим змістом образних модифікацій. Ідеться, передусім, про органічну єдність світлого ефірного начала (сонця), душ рослин і митця як уособлення творчого розквіту від віталістичного буяння сил природи («Czaranka» Л. Стаффа) [19, 300]:

Poranek wniebowzięty, natchniony zachwytem,
Wznosi z barwnych kadzielnic ziół wonie ofiarne...

Słodko w krag jak w dzieciństwa dniach, gdy pod błękitem

Rozkosz niewinna była, a szczęście bezkarne.

Символічний підтекст флористичної системи Олександра Олеся, французьких і польських символістів найвиразніше уособлював той смисловий ореол, що навіював за допомогою квітів певні асоціації, чия загадкова символіка створювала визначену стильову палітру («Опа» К. Тетмаєра):

«Ranek promienny, ciepły, pogodny, radosny,
rozkosz ziemi, powietrza, wody i błękitu,
pełen woni róż, lili, heliotropu, sosny,
urajający ranek pierwszego dnia wiosny,
budzący bezmiar marzeń, tęsknot i zachwytu» [20, 58].

Фіксація почуттів в образах польових квітів – «les fleurs des champs» («trèfle» – «конюшини», «luzerne» – «люцерни», «blancs gazon» – «білих газонів», «muguet» – «конвалій», «campanule» – «дзвоника», «dahlia – fleur grasse et riche» – «жоржини – м'якої та розкішної квітки» П. Верлена, «hyacinthe» – «гіацинта», «glâieul fauve» – «дикого гладіолуса» С. Малларме, «renoncule» – «жовтця» Ш. Бодлера, сприяли створенню візії-тиші, в якій людина опинялася за межею людського світу, заглиблюючись у свої враження («Les wagon filent en silence / Parmi ces sites apaisés» – «Вагони мчать у тиші / Серед заспокоїливих ландшафтів» (П. Верлен)) [4, 27].

Структуру свого світу Олександр Олесь збудував на бінарних опозиціях, що окреслили два кола його переживань, в основі яких поставили складність і багатогранність людини і природи. Невипадково українському митцеві краса навколишнього середовища стала виразником набуття власної душі, яка занурювалася в динаміку життєствердження, яке є любов'ю, надією та вірою («Тюльпани червоні, золотисті, рожеві, / Як келихи-чари з пахучим вином, / За мурами в квітах вінчальних дерева, / І сам Молодий наш, наш Май за вікном» [8, 220]) і водночас – людським стражданням, приниженням, безнадією й ненавистю («А тут, у лікарні, тут стогони, крики, / Прощання, і сльози, і зведення рук, / І чуть, як комусь вже заграли музики, / І жах на обличчя сідає, як крук» [8, 221]). Духовна близькість Олександра Олеся з квітками («Стануть волошки в сльозах над тобою») уособлювала те вічне джерело натхнення («Але ти для мене – сонце і тепло»), що передавало чутливість, ліризм української душі у віковичних визвольних змаганнях нації («І волошкам синім в полі, серед трав / Я казки чудесні і легенди склав») [8, 38].

Сакральний зв'язок співця степу Олександра Олеся зі втраченою рідною землею символізував український віночок. Тому не випадково використання різних квітів у віночку вважалося, зокрема у слов'ян, цвітом нації. За народними повір'ями, віночки були символами сонця і пов'язувалися з ідеєю плодючості й добра.

Представниці прекрасної статі виявляли свої почуття й переживання мовою символів («незабудки із блакиті» – справжнє кохання, «ромашка» – дівоча цнота і чистота, жіноче лоно, «волошки» – ніжність, «лавр» – слава, «дзвіночки» – вдячність, «мак» – розкішність, «барвінок» – молодість», «жовтець» – симпатія, «калина» – краса і жіноча врода, символ України).

У поетичних рефлексіях Олександра Олеся та Л. Стаффа нерідко поставали небачені далі широкого чистого поля («Розкішний степ... Убогі села... / Це ти, мій краю чарівний? / Мій рідний край такий веселий, / Мій рідний край такий сумний!» (О. Олесь) [8, 89] та («Teraz jestem bezbrzeżnym, wolnym, dzikim stepem!» (Л. Стафф)) [19, 189].

Поезії «Lelethe» Ш. Бодлера і «Неділя» Л. Стаффа актуалізують світоглядну значущість людської долі, що перебуває в безпосередньому зв'язку з рослинним світом:

Zawróce tam, gdzie zielono,
Do źródła,
Nad którym kwitną niebem
Dziesinnie niezapominajki [19, 406].

Саме навколишній світ став скарбницею образів, через які можна було показати внутрішній світ людини. Визначальним у Олександра Олеся та європейських символістів є піднесене ставлення до природи. У їхніх творах вона виступила могутнім засобом розкриття переживань, думок, різних психічних станів. Олександр Олесь, як і європейські символісти, сприймав символ природи не лише таким, який щось виражає або переказує, але й таким, що вміщує певну вищу дійсність, духовний зміст, який уособлює нову художню реальність у царині поетичного слова.

Список використаних джерел

1. Бальмонт К. Избранное : Стихотворения. Переводы. Статьи / Константин Бальмонт ; сост., вступ. ст. Д. Г. Макогоненко. — М. : Правда, 1990. — 606 с.
2. Білецький Л. О. Олесь. З нагоди 20-літнього ювілею / Л. Білецький // Нова Україна. — 1923. — Ч. 12. — С. 1—10.
3. Бодлер Ш. Поезії / Шарль Бодлер ; [пер. з фр. Д. Павличко, М. Москаленко] ; ред.-упоряд. М. Москаленко. — К. : Дніпро, 1999. — 272 с.
4. Верлен П. Лірика / Поль Верлен ; [пер. з фр. М. Рильський, М. Лукаш, Г. Кочур] ; вступ. ст., Г. Кочур. — К. : Дніпро, 1968. — 174 с.
5. Грушевський М. Поезія Олеся / Михайло Грушевський // Українське слово : хрестоматія укр. літ. та літ. критики ХХ ст. : в 3 кн. / [упоряд. В. Яременко, Є. Федоренко]. — К. : Рось, 1994. — Кн. 1. — С. 257—265.
6. Дмитриева А. Гейне в воспоминаниях современников / А. Дмитриева. — М. : Худож. лит., 1988. — 575 с.
7. Маллярме С. Поезії / Стефан Маллярме ; перекл, перед. і прим. О. Зуєвського. — К. : Альбертський університет, 1990. — 190 с.
8. Олесь О. Твори : в 2 т. / Олександр Олесь ; [упоряд., авт. передм. та прим. Р. П. Радишевський]. — К. : Дніпро, 1990. — Т. 1 : Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. — 958 с.
9. Передзвони польської лютні : поетична антологія ; [пер. В. Гуцаленка] ; ред.-упоряд. Р. Радишевський. — К. : Основи, 2001. — 592 с.
10. Поліщук Я. О. Міфологічний горизонт українського модернізму. Літературознавчі студії / Я. О. Поліщук. — Ів.-Франк : Лілея-НВ, 1998. — 296 с.
11. Рембо А. Поэтические произведения в стихах и прозе / Артю Рембо. — М. : Радуга, 1988. — 544 с.
12. Символисты о символизме // Поэзия французского символизма. Лотреамон. Песни Мальдородо. — М. : МГУ, 1993. — С. 423—459.
13. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Франко І. Зібрання творів : в 50 т. / Іван Франко ; [редкол. Кирилюк Є. П. (голова) та ін.]. — К. : Наук. думка, 1976—1986. — Т. 31 : Літературно-критичні праці (1897—1899). — 1981. — С. 45—119.
14. Яценко М. Т. Українська романтична поезія 20–60-х років ХІХ ст. / М. Т. Яценко // Українські поети-романтики : поетичні твори. — К. : Наукова думка. — 1987. — С. 5—36.
15. Kitowiczowa I. Człowiek wobec natury / Irena Kitowiczowa // Pamiętnik literacki. — 1976. — Z. 3. — S. 61—83.
16. Listy Juliusza Słowackiego z autografów poety. — Lwów : Nakładem księgarni polskiej, 1899. — 344 s.
17. Piwińska M. Juliusz Słowacki od duchów / Marta Piwińska. — Warszawa : PEN, 1992. — 502 s.
18. Przybylski R. Ogrody romantyków / Pyszard Przybylski. — Kraków : Biblioteka romantyczna, 1978. — 400 s.
19. Staff L. Poezje zebrane : w 2 t. / Leopold Staff. — Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1967. — Т. 2. — 1033 s.
20. Tetmajer K. Poezje / Kazimierz Przerwa-Tetmajer. — Warszawa : Czytelnik, 1980. — 1105 s.

IGOR TSURKAN

Kherson

ROMANTIC SHAPE OF NATURE IN THE WORKS OF OLEKSANDR OLES AND THE EUROPEAN SYMBOLISTS

The creativity of Oleksandr Oles, European symbolists are marked by the influence of the romantic poetics, the most important component of which was the lyrical mood and the melodiousness of the phrases, that created the individual image of the spiritual being on the way to the beauty and dream. That's why the purpose of this article is the revelation the images of nature, which creates the metaphorical universe, filled with symbols of the human existence. Obtaining the purpose envisages to investigate functioning of the symbols of nature in the poetry of Oleksandr Oles, European symbolists and to reveal its realization in the authors' interpretations. The methods of the research is based on the main principles of the philological analysis of the text. The determined tasks foresee the use of elements of comparative and hermeneutic analysis as a general interpretation of literary texts.

Key words: romanticism, image, nature, symbol, sign, motif, soul.

ИГОРЬ ЦУРКАН
г. Херсон

РОМАНТИЧЕСКИЙ ОБРАЗ ПРИРОДЫ В ТВОРЧЕСТВЕ АЛЕКСАНДРА ОЛЕСЯ И ЕВРОПЕЙСКИХ СИМВОЛИСТОВ

В статье рассматривается творчество Александра Олеся и европейских символистов, отмеченное влиянием романтической поэтики, важнейшей составляющей которой стал лирический настрой и музыкальность поэтической фразы, которые создавали в воображении индивидуальный образ духовного бытия на пути к высшей красоте и мечте. Проанализирован образ природы, который не отождествляется с миром реальным, а остается миром романтическим, приобретая в своем выражении определенные импрессионистические черты. Представлены настроения человека, его чувства с помощью символов природы, раскрывающие такие философские категории, как течение времени, мгновение жизни, тщетности суеты в творчестве Александра Олеся и европейских символистов. Определены закономерности функционирования образов природы, которые могут выступать формантами общих психологических состояний эпохи и характеризовать личные переживания и настроения поэтов.

Ключевые слова: романтизм, образ, природа, символ, знак, душа.

Стаття надійшла до редколегії 10.10.2016

УДК 821.161.2:82.09:82-4

НАТАЛІЯ ЧАУРА
м. Херсон
chaura.2011@mail.ru

ЕСЕЇСТИКА Ю. АНДРУХОВИЧА НА СТОРІНКАХ ЧАСОПІСУ «КРИТИКА»

У статті здійснюється огляд есе як літературно-публіцистичного жанру. Досліджуються особливості есеїв Юрія Андруховича, розміщених в українському інтелектуальному часописі «Критика».

Ключові слова: публіцистика, есей, Ю. Андрухович, жанр, часопис «Критика».

Чимало сучасних письменників дедалі активніше стають учасниками публіцистичного процесу, вважаючи, що вони мають окреслювати події сьогодення. Таким чином, публіцистика є не тільки свідченням особливого рівня культури нашого часу, а й засобом виявлення світоглядних позицій авторів, які водночас виступають не тільки митцями а й культурологами, публіцистами, громадськими діячами. Сучасна доба відкриває шлях для розвитку і вдосконалення всіх жанрів літератури. Свобода форми і змісту, яку проголошує література ХХІ століття, стала особливо сприятливою для актуалізації художньо-публіцистичного жанру есе, який тяжіє до свободи і подекуди парадоксальності [9, 48].

Мета нашої статті – проаналізувати есеїстичний доробок Ю. Андруховича на сторінках українського інтелектуального часопису

«Критика». Для досягнення мети слід виконати ряд завдань: здійснити огляд есе як літературного жанру та проаналізувати його за матеріалами творів Ю. Андруховича, розміщених у періодичному виданні «Критика» за 2000 та за 2004 роки.

Есе – один із літературно-публіцистичних жанрів, що базується на концепції особистості митця. Відбиваючи авторський мікросвіт із цілою системою підсвідомих кодів, есеїст зображує в тексті низку власних образів. У літературознавстві під поняттям есе розуміють невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми. Як правило, воно виражає нове, суб'єктивне слово про щось і носить філософський, історико-